Mioara Avram

PROCESUL ORTOGRAFIEI*

Pentru cei atraşi de acest articol pentru că „începe bine" prin titlu precizez că nu este vorba de un proces făcut de mine ortografiei, ci de descrierea procesului pe care i-l fac alţii. Rolul meu va fi atît cel de grefier, cît şi cel de avocat al apărării, de martor ocular şi chiar de inculpat drept complice.

De fapt, cred că măcar o anumită parte a publicului ar dori să asiste la alt proces, care ni se promite foarte vag — procesul comunismului. Chiar dacă el însuşi ar presupune defalcarea în diverse procese speciale, consider că pînă la ortografie ar fi cale lungă, înainte de aceasta fiind necesar procesul comunismului în ştiinţă şi cultură în general, în Academie în particular. Procesul ortografiei, care a fost deschis practic la începutul acestui an de conducerea Academiei Române, este în realitate un înlocuitor care ni se serveşte pentru că tot ne-am învăţat cu înlocuitori de toate felurile. Iar în cazul în speţă al ortografiei este, poate, o pedeapsă meritată pentru faptul că lingviştii nu s-au hotărît să înceapă ei înşişi un proces al lingvisticii din ultimii 50 de ani, pe care numai specialiştii îl pot face; în ortografie însă toţi ştiutorii de carte se cred, dacă nu specialişti, cel puţin în drept a-şi da părerea, a face propuneri şi chiar a lua decizii.

Metafora juridică din titlu nu e complet originală în aplicarea ei la discutarea ortografiei. Ea duce mai departe una folosită în „Academica" pentru acelaşi domeniu: vezi titluri ca *Din dosarele ortografiei* (nr. 1) sau *Pentru un „dosar" al ortografiei limbii române* (nr. 12).

Poate că nici măcar nu e exactă afirmaţia că în acest an s-a „deschis" procesul ortografiei adoptate în 1953 şi parţial revizuite în mai multe rînduri în unele detalii, de regulă ignorate (cu excepţia modificării din 1965 referitoare la reintroducerea literei *â* în numele propriu *România* şi familia lui). Procesul a fost redeschis sau repus pe rol la data de 31 ianuarie a.c. la Academia Română, dar el continua o acţiune anterioară lipsită de cadru instituţional. Căci procesul ortografiei din 1953 a început imediat după publicarea H.C.M. 3135/1953 care o oficializa. În ţară acest proces s-a desfăşurat iniţial în surdină şi unilateral prin murmure şi suspiciuni, cărora nu li se putea răspunde atîta vreme cît înfruntarea nu era deschisă, şi mai ales prin rezistenţa mută a unora în forme de comunicare scrisă fără destinaţie publică. Făţiş acest proces a fost început în străinătate, prin unii reprezentanţi ai emigraţiei române din Occident şi prin unii străini.

* Comunicare ţinută în şedinţa Comisiei de Cultivare a Limbii la 31 octombrie 1991; textul a fost publicat şi în „Academica", II, 1992, nr. 3 (15).

LR, XLI, nr. 4, p. 185—198, Bucureşti, 1992

BDD-A12325 © 1992 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:28 UTC)

Nu mi-a fost accesibil un articol al lui Grigore Nandriș din 1954, dar se pare că este primul filolog de peste hotare care a criticat „reforma ortografiei române", într-o publicație a românilor din exil [1]. Arthur Maurer, în 1956, acuză explicit această reformă de „tendință slavizantă", respectiv de slăbirea artificială a strînsei înrudiri cu latina și limbile romanice [2]. Fritz Valjavec, în 1959, vorbește și el de „slavizare" [3]. Ion Popinceanu, în manualul său de gramatică românească din 1962 reeditat în 1972 [4], găsește ortografiei din 1953 mai multe culpe : simplismul exagerat, inconsecvența, îndepărtarea de tradiție și de romanitate în cazul scrierii cu *î* a cuvintelor din familia lui *român* și, în mod ciudat, orientarea după model rusesc în cazul înlocuirii apostrofului cu cratima. Acestea sînt criticile/acuzațiile făcute de filologi în publicații științifice și ele sînt singurele luate în considerație de un judecător neutru, care le-a respins categoric : Klaus-Henning Schroeder, într-un studiu din 1966 [5]; ar fi bine ca toți cei care repetă la nesfîrșit acuzațiile neîntemeiate de slavizare sau ascundere a latinității să cunoască reacția acestui romanist străin, imparțial, la asemenea acuzații, după cum la fel de necesar ar fi să cunoască analiza obiectivă pe care o făcuse noii ortografii românești încă din 1954 marele romanist suedez Alf Lombard [6], membru de onoare al Academiei Române, pentru a vedea că nici nu se gîndise la interpretarea tendențioasă a modificărilor aduse. Alături de procesul desfășurat fățiș prin acuzații publice de genul celor menționate și completat, după cum am atățat, de manifestarea unei reacții — fie ca a cuiva neimplicat direct —, din partea emigrației române se înregistrează opoziția față de ortografia din 1953 prin neadoptarea ei, ceea ce la unele persoane poate să nu fie rezultatul unei opțiuni, marcarea unei atitudini de respingere, ci pur și simplu o dovadă de ignorare a schimbării produse sau de comoditate. Este, în parte, fenomenul constatat și la mulți bătrîni din țară, care, lipsiți de o opinie pro sau contra, foloseau ortografia anterioară în virtutea inerției.

Pînă în 1963 în țară nu s-au publicat decît critici minore la adresa noii ortografii, în orice caz neatingînd cele 16 „norme" din anexa H.C.M.; au stîrnit mai multă vîlvă cele prezentate de M. Carp într-o ședință organizată în 1955 la Academie și publicate după șapte ani în „Viața românească" [7], vîlva datorîndu-se numărului lor, tonului și cadrului în care au fost făcute publice sub titlul incitant *Să revizuim ortografia*, dar nici ele

[1] *Despre reforma ortografiei române*, în „Buletinul Bibliotecii Române" (Freiburg i. Br.) II, 1954, p. 3.

[2] *Zur Reform der rumänischen Orthographie*, în „Romanistisches Jahrbuch", VI, 1956, p. 191—195.

[3] *Kulturpolitische Probleme Südosteuropas seit 1945*, în „Südosteuropa-Jahrbuch" (München), III, 1959, p. 29.

[4] *Rumänische Elementargrammatik*, ediția a treia, Tübingen, 1972, p. VII—VIII; cf. și articolul său anterior *Problema ortografiei limbii române*, în „România" (New York), V, 1960, nr. 48, p. 7.

[5] *Zur Entwicklung der rumänischen Orthographie*, în „Zeitschrift für romanische Philologie", 82, 1966, 1/2, p. 320—338 (vezi în special p. 336—337). Nu cunosc articolul său anterior *Die Reform der Orthographie in Rumänien*, în „Österreichische Osthefte", 1965, p. 235 ș.u.

[6] În „Apendicele" intitulat *La nouvelle orthographe* din lucrarea sa *Le verbe roumain*, Lund, 1955, II, p. 1123—1131. Vezi și succinta analiză făcută de Octave Nandris în Pierre Bec, *Manuel pratique de philologie romane*, II, Paris, 1971, p. 187.

[7] XV, 1962, nr. 12, p. 127—136, și XVI, 1963, nr. 1, p. 71—80.

BDD-A12325 © 1992 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:28 UTC)

nu atingeau decît norme neesențiale, cum era cea privitoare la scrierea numelor de luni și de zile, în orice caz nu normele aparent litigioase (și nu în urma unei interdicții, dar M. Carp, ca membru al „Vieții românești" ieșene, nu putea fi împotriva renunțării la *â*, pe care o preconiza și propriul său proiect). Răspunzînd imediat după apariția lor criticilor lui M. Carp, D. Macrea [8] remarcă subiectivismul autorului și îi reproșează în acest sens că nu pomenește nimic tocmai de regulile ortografice care — aflăm abia acum — „au nemulțumit opinia publică", anume: suprimarea lui *â* (în special în *român*, *România*), adoptarea formelor *sînt*, *sîntem*, *sînteți*, în loc de *sunt*..., eventual și „suprimarea apostrofului"; părerea lui D. Macrea, exprimată pentru prima oară în acest context, în 1963, este că regulile menționate „ar putea fi... readuse în discuție". Celebra emisiune de monede din 1963 pe care în numele țării *Republica Populară Română* era scris *â* a fost însoțită deci de o susținere din partea unui lingvist fost factor de decizie în 1953 [9]. La începutul anului 1965 se pronunță pentru *â* în *România* și Emil Petrovici [10], de asemenea fost factor de decizie în 1953. Tînărul lingvist de la Baia Mare Victor Iancu [11] sprijină și dezvoltă propunerea lui D. Macrea de revenire generalizată la *â* în interiorul cuvintelor, dar noua ediție a *Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație* din același an 1965 reintroduce această literă numai în numele propriu *România* cu familia lui (precizînd că „îmbunătățirea normelor" a fost aprobată de Prezidiul Academiei la propunerea secției de specialitate [12]); totodată regulile privitoare la numele proprii de persoană care se redau așa cum sînt scrise de purtătorii lor este ilustrată acum și cu numele *V. Pârvan* [13].

Admiterea acestor excepții încurajează după cîțiva ani extinderea revendicărilor, izolat [14] sau în campanii de presă care par organizate periodic în 1970 [15], 1974 [16], 1976 [17] și 1982–1984 [18] și la care participanții militanți pentru *â* sau/și pentru *sunt* sînt mai ales scriitori (Eugen Barbu, Adrian Păunescu, Romulus Vulpescu ș.a.), dar și cîțiva lingviști (pe lîngă D. Macrea și V. Iancu, se pronunță acum în acest sens și Al. Rosetti).

[8] *Ortografia actuală a limbii române. Cîteva precizări*, în CL, VIII, 1963, 2, p. 315–323 (în special p. 318–319).

[9] Nu așa cum susține N. Georgescu în „Academica", I, 1991, nr. 12, p. 11.

[10] *Romînia sau România ?*, în „Tribuna" (Cluj), IX, 1965, nr. 11, p. 8.

[11] *Cîteva observații pe marginea ortografiei românești actuale*, în LR, XIV, 1965, nr. 1, p. 131–137.

[12] Vezi textul de la p. 3 intitulat *Cu privire la îmbunătățirea normelor ortografice ale limbii române*. În mod surprinzător, comunicatul-hotărîre din 4 octombrie 1991 afirmă că nu există „nici o hotărîre a Academiei Române pentru aceste excepții", iar unii autori folosesc chiar termenul de „cacealma legislativă".

[13] P. 32; deci admiterea literei *â* în nume de familie nu este posterioară reintroducerii ei în *România*, *român* etc., cum interpretează Liviu Onu (§ *192. Rumänisch: Geschichte der Verschriftung/Langue et écriture*, în *Lexikon der Romanistischen Linguistik (LRL)*, editat de Günter Holtus/Michael Metzeltin/Christian Schmitt, vol. al III-lea, Tübingen, 1989, p. 320) faptul că abia în 1983 această permisiune este specificată și în regula consacrată lui *â*.

[14] Vezi Al. Andriescu, *Imperativele consecvenței*, în „Cronica" I, 1966, nr. 44, p. 10.

[15] „Luceafărul", XIII, nr. 17, 19 și, mai ales, 48; „România literară", III, nr. 49.

[16] „Flacăra", XXIII, nr. 14; „România literară", VII, nr. 17; „Tribuna României", III, nr. 36.

[17] „Flacăra", XXV, nr. 11.

[18] „Flacăra", XXXI, 1982, nr. 30, XXXII, 1983, nr. 35 și 49, XXXIII, 1984, nr. 38; „Magazin", XXVII, 1983, nr. 14

BDD-A12325 © 1992 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:28 UTC)

În timp ce criticile din perioada 1954—1969 fuseseră în ansamblu tehniciste, formaliste, din 1970 se înregistrează critici cu subtext politic măcar aluziv, acestea fiind cele care corespund statutului de „parte" la ceea ce numesc procesul ortografiei. Paralel se înteţesc acuzaţiile politice clare venite din emigraţie, de la Vlad Georgescu în 1981/1983 [19] şi de la Victor Frunză în 1984 [20], care vorbesc iar de slavizare/rusificare şi de „escamotarea elementului etimologic latin"; ultimul afirmă că efectul scrierii cu *î* în *român* ar fi fost confuzia cu romii, pericol intens speculat şi de alţii.

Pînă prin 1970 ortografia oficială fusese aplicată cu stricteţe în ţară [21], iar folosirea ei în străinătate era un criteriu de verificare a bunelor sentimente faţă de statul nostru (în 1961 a trebuit să pledez într-un referat cerut de M.A.E. împotriva tezei conform căreia citatele reproduse cu ortografia interbelică în volumul al II-lea din *Syntaxe roumaine* a lingviştilor danezi Kr. Sandfeld şi H. Olsen, editat postum de E. Lozovan, ar marca o atitudine duşmănoasă). După 1970 se permit şi în ţară abateri intenţionate în grafii ca *sunt* şi *filosof(ie)* în unele publicaţii, iar accidental apar cărţi întregi (de exemplu, *Hanibal* de Eugen Jebeleanu) cu ortografia interbelică mai mult sau mai puţin corect folosită: disidenţă/rezistenţă sau teribilism? Fapt este că, pe lîngă existenţa a două ortografii care deosebiseră pînă atunci tipăriturile din ţară de cele ale emigraţiei, încep să se practice şi în ţară două tipuri de ortografii. Dacă practica externă putea fi ignorată, dualismul intern era uşor de remarcat şi a provocat imediat întrebări şi luări de poziţie [22].

După decembrie 1989 amestecul se accentuează, crescînd proporţia grafiilor deliberat diferite de regulile oficiale: este o manifestare a libertăţii şi a pluralismului exact acolo unde nu trebuie [23]! Grafiile de tip interbelic se întîlneau la început numai în texte reproduse din ediţii vechi sau din publicaţii apărute în străinătate, în preluarea cărora ziariştii sau editorii înţeleg greşit principiul respectării formei originale. Treptat ele încep să apară şi în contribuţii recente inedite care nu mai au acoperirea unui principiu de autenticitate filologică; mai grav, ele nu au de obicei caracter sistematic, grafiile de tip interbelic alternînd cu cele orientate după regulile din 1953/1965 fie în ce priveşte acelaşi fenomen sau chiar acelaşi cuvînt, fie în ce priveşte corelarea elementelor. Se poate remarca astfel că nici cei mai consecvenţi adepţi ai regulilor din 1932 nu le aplică în totalitate, neîndrăznind să revină şi la *u* final.

Acesta a fost contextul în care conducerea Academiei Române a venit la 31 ianuarie 1991 cu propunerea „unor îndreptări ale ortografiei

[19] *Politică şi istorie. Cazul comuniştilor români 1944—1977*, München, 1981; ediţia a II-a tot acolo, 1983; ediţia a III-a, îngrijită de Radu Popa, Bucureşti, 1991, p. 27.

[20] *Istoria stalinismului în România*, Bucureşti, 1990 [= ediţia a II-a a cărţii *Istoria Partidului Comunist Român*, Aarhus, 1984], p. 377—378.

[21] Şi se publicaseră articole referitoare la greşelile involuntare întîlnite; vezi, de exemplu, Luiza şi Mircea Seche, în LR, III, 1954, nr. 6, p. 40—51, sau Valentina Hristea, în aceeaşi revistă, VIII, 1959, nr. 1, p. 81—93.

[22] Vezi, de exemplu: G. Beldescu, *Ortografia actuală a limbii române*, Bucureşti, 1984, p. 160; Flora Şuteu, *Dificultăţile ortografiei limbii române*, Bucureşti, 1986, p. 12 şi passim; Mioara Avram, *Probleme ale exprimării corecte*, Bucureşti, 1987, p. 60—69; Al. Graur, *Puţină gramatică*, II, Bucureşti, 1988, passim.

[23] Am semnalat fenomenul încă din mai 1990, într-o colaborare la emisiunea TV „Limba noastră" sub titlul *Diversitate ortografică în presa actuală*; vezi acum şi Ion Gheţie, *Între ortografiile academice din 1932 şi 1953*, în LR, XL, 1991, nr. 5—6, p. 225 — 229.

BDD-A12325 © 1992 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:28 UTC)

limbii române". Raportul domnului președinte M. Drăgănescu redeschidea procesul ortografiei, lansînd, după cum am mai afirmat [24] încă din luna martie, o diversiune care a prins la unele persoane și în unele cercuri; poate mai puțin decît s-a dorit, întrucît se poate constata că este întreținută cu precădere din punctul de plecare, prin campania din revista „Academica" și prin hotărîrea mai recentă din 4 octombrie a.c., care, împotriva celei precedente, încuviințează aplicarea modificărilor propuse înainte de expirarea termenului stabilit pentru discuții. Redeschiderea procesului ortografiei a prilejuit pînă acum atît manifestări ale acuzării, cît și ale apărării într-o confruntare foarte inegală mai ales din cauza diferenței de calificare și de construire a demersului dintre cele două „tabere". Căci acuzarea este reprezentată majoritar de nespecialiști și are o comportare agresivă, în limbaj colorat — uneori suburban —, în timp ce apărarea, susținută preponderent de lingviști și de cadre didactice, pare mai slabă sau chiar timorată din jena de a repeta adevăruri de mult demonstrate și din dorința de a nu cobori discuția la nivelul atacurilor adesea incorecte.

Principalul defect al procesului ortografiei este punerea lui în termeni politici pe baza unor detalii externe: data reformei și contextul istoric, statutul autorilor cunoscuți sau presupuși și, mai cu seamă, textele însoțitoare ale normelor și regulilor. Dar a judeca o ortografie, cum se procedează chiar în raportul președintelui Academiei Române, după introducerea-prefață la *Micul dicționar ortografic* din 1953 — care n-a mai fost reprodusă în aceeași formă nici măcar în 1960, iar în 1965 a fost eliminată cu totul — înseamnă a aprecia calitatea unui produs după ambalajul lui!

Ortografia din 1953 este pur și simplu decretată drept comunistă și atunci cea de pînă la ea devine simbolul unei epoci de fericire, un adevărat ideal național. Ortografia comunistă sau socialistă [25] este considerată slavizantă sau slavofilă / filoslavă [26], dacă nu chiar rusificantă/sovietizantă [27], antilatinistă [28], antiromanică [29], antitradiționalistă [30], deci antinațională [31]; în același timp, ea este și simplistă [32] sau exagerat simplificatoare, deci populistă [33]. S-au folosit și caracterizări ale ei drept abuz [34], dictat [35], silnicie din afară [36], sacrilegiu [37] (impietate/agresiune/ jignire la adresa poporului român [38]) și chiar genocid [39]. Față de asemenea învinuiri,

[24] Vezi *Diversiunea â*, în „România liberă", XLIX, 1991, nr. 14389 (355), p. 4, și 14390 (356), p. 4.

[25, 26] N. Georgescu, *Pentru un „dosar" al ortografiei limbii române*, în „Academica", I, 1991, nr. 12, p. 11.

[27] D. Vrânceanu, *Reconsiderarea ortografiei*, în „Contrast", II, 1991, nr. 6 (46), p. 7.

[28] Pârvu Boleresecu, *Litera â în perspectiva științei scrierii (I)*, în „Academica" I, 1991, nr. 7, p. 7.

[29] Vezi *art. cit.* în nota 25.

[30, 31] Vezi *art. cit.* în nota 28.

[32] Cristian Mihail, *Scrisul și regulile lui*, în „Academica", I, 1991, nr. 5, p. 7.

[33] Vezi *art. cit.* în nota 25.

[34] *Art. cit.* în nota 28.

[35] *Art. cit.* în nota 25.

[36] Ioan Alexandru, citat în „Curierul național", II, 1991, nr. 60, p. 4.

[37] *Art. cit.* în nota 32.

[38] *Art. cit.* în nota 27.

[39] M. S., *Dreptate ... ortografică*, în „Zig-zag", II, 1991, nr. 38, p. 4.

BDD-A12325 © 1992 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:28 UTC)

firește că abrogarea ei devine un act reparator [40] identificat cu restaurarea realităților interbelice, un act de „dreptate ortografică" [41], de reabilitare sau de repunere în drepturi a victimei unui abuz [42], iar cei care încearcă să o apere sînt acuzați de dogmatism [43], imobilism [44], dezinformare [45], falsuri științifice [46] și sofisme [47]. Mulți dintre acești termeni sentențioși sînt citați din articole care se pretind apolitice și care îi ironizează pe lingviști că „discută ortografia ··· politic"; unul dintre ele, curajos semnat cu un pseudonim, pune în vedetă întrebarea ironică: „vom avea o nouă disciplină: ortopolitica?" [48]. În paranteză fie spus, bine ar fi să o avem, căci *ortopolitică* [49] nu ar putea fi, conform etimologiei termenilor componenți, decît „politică dreaptă, corectă" — de care avem atîta nevoie —, nicidecum „ortografie politizată"! Deși ar trebui să se opună între ele, unele acuzații sînt comune, ambele părți acuzîndu-se reciproc, de exemplu, de sentimentalism [50] sau chiar de ceaușism [51], probabil cu conotații diferite. În orice caz, în reproșul bizar adus lingviștilor că „vor să întoarcă roata istoriei înapoi" [52] sensul adverbului *înapoi* trebuie precizat în timp, pentru că impresia mea este că alții doresc acest lucru pe plan ortografic: să ne întoarcă într-un trecut mai îndepărtat! De altfel, această dorință a fost asimilată cu moda retro [53].

În ceea ce nu înțeleg unii sau numai se fac că nu înțeleg sînt cel puțin trei lucruri elementare, de bun simț: 1) că nici o ortografie nu se întoarce de la un stadiu de simplificare dobîndită la o complicație anterioară și, legat de aceasta, 2) că ortografiile străine cu complicații etimologice au devenit astfel prin evoluție istorică, nu prin introducerea intenționată a acestor complicații [54]; 3) că argumentul tradiției culturale se întoarce, în ce privește ortografia limbii române actuale, împotriva acuzării care îl folosește, întrucît durata de existență oficială a normei referitoare la *â/î* este aproape egală (1904—1953 = 50 de ani vs. 1953—1991 = 38), iar adăugarea la calcul a folosirii neoficiale avantajează litera *î* prin folosirea ei de mulți cărturari ca semn unic al vocalei în discuție de la jumătatea secolului trecut, inclusiv în perioada 1904—1953.

M-am referit abia acum la o normă anume (prima dintre cele 16 nu numai în ordinea numerotării, ci și ca importanță: prin noutate și prin

[40] Vezi Valeria Guțu Romalo, *Ortografie*, în „România literară", XXIV, 1991, nr. 13, p. 9.

[41] Vezi nota 39.

[42] *Art. cit.* în nota 24.

[43] *Art. cit.* în notele 25 și 28.

[44] [45] [46] *Art. cit.* în nota 28.

[47] Pârvu Boerescu, *Litera â din perspectiva științei scrierii* (II), în „Academica", I, 1991, nr. 8, p. 6.

[48] Didym, *Ortografia, lung prilej de vorbe și de ipoteze*, în „Națiunea", 1991, nr. 39 (66).

[49] Termen folosit mai întîi corect de Vintilă Horia, *Ortografia și ortopolitica*, în „Phoenix", I, 1990, nr. 40, p. 2.

[50] Victor Iancu, în „România literară", XXIV, 1991, nr. 16, p. 8, și Flora Șuteu, în raportul la Congresul al IV-lea al Filologilor Români (Timișoara, 4—6 iulie 1991) intitulat *Ortografia limbii române între sentimente și responsabilități* (în *Buletinul S.S.F. pe anii 1991—1992*, p. 37—39).

[51] Vezi *art. cit.* în nota 24.

[52] *Art. cit.* în nota 48.

[53] Vezi „Epoca", II, 1991, nr. 9, p. 3.

[54] Vezi Emanuel Vasiliu, *Scrierea limbii române în raport cu fonetica și fonologia*, București, 1976, p. 16—19.

BDD-A12325 © 1992 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:28 UTC)

sfera de aplicare), deşi s-a dedus, probabil, că acuzaţiile reproduse vizează în special această normă. De altminteri, mulţi reduc ortografia din 1953, cu amendamentul ulterior din 1965, la această normă, la care, de preferinţă, adaugă critica referitoare la opţiunea pentru *sînt* (care nu figurează în cele 16 „norme" fundamentale). Cele două comunicate-hotăriri din acest an ale Academiei Române se referă în mod expres la aceste două probleme, deşi raportul din 31 ianuarie atinsese şi problema scrierii cu *s/z* (normele 10—11), iar discuţiile din presă şi pe aceea a suprimării, mai exact limitării, apostrofului (norma a 2-a); în mod izolat şi totodată confuz, într-un articol recent din „Academica", nr. 12, se pare că se exprimă şi dorinţa de revenire la *u* final lipsit de corespondent fonetic în pronunţarea literară (norma a 3-a), care din punctul de vedere al latinismului şi al implicaţiilor naţionaliste ar merge mînă în mînă cu problema revenirii la *â* şi la *sunt*. Norma referitoare la scrierea generalizată cu *î* este singura care a putut atrage acuzaţiile reiterate de „sugerare a originii ţigăneşti" [55] a limbii române (ca şi cum confuzia paronimică rău intenţionată ar veni de la litera cu care scriem vocala [56] din sufixul originar şi nu de la rădăcină), respectiv de simplificare pentru comoditatea minoritarilor, în special a evreilor, care fac greu distincţia între vocalele /ă/ şi /i/ (explicaţia relatată în şedinţa trecută de dl. Mihnea Gheorghiu, ca deţinută de la M. Roller, avea o circulaţie largă în epocă).

Cînd se vorbeşte de ortografia comunistă ar trebui să se arate elementele de acest fel din norme şi reguli. După părerea mea, influenţa ideologiei marxist-leniniste-staliniste s-a făcut simţită direct numai în unele reguli ale scrierii cu iniţială minusculă a unor substantive proprii din sfera religiei creştine: *dumnezeu, sfîntul/sfînta*, numele de sărbători etc., regulă ateistă la care s-a revenit treptat de îndată ce împrejurările au permis (dar, prin inerţie, mulţi nu aplică nici acum îmbunătăţirile aduse în 1960, 1971, 1982, în timp ce alţii abuzează de majuscule sau anulează distincţia dintre majusculă şi minusculă) [57]. În ce priveşte acuzaţiile de populism/simplism/proletcultism, oarecum subordonate celei de comunism/socialism, ele ar fi valabile numai dacă orice simplificare ar echivala cu aceste noţiuni. Ortografia din 1953 a adus simplificări (şi unificări, regularizări) nu numai în ce priveşte folosirea literei unice *î*, înlocuirea apostrofului cu cratima şi suprimarea lui *-u* (primele trei norme), scrierea cu *s/z* în concordanţă cu pronunţarea (10—11), ci şi în legătură cu scrierea multor neologisme în formă românizată (tipul *aisberg, fotbal, lider, pireu, sufleor*). Dar multe dintre aceste simplificări, chiar toate în diverse grade de adeziune, erau cerute de mult de cărturari de cele mai diferite orientări, chiar dintre cele condamnate de către comunişti. M-aş mulţumi să-l citez pe A. Scriban, ca unul dintre numele cele mai criticate şi interzise în anii '50, care propusese asemenea simplificări — alături de alte particularităţi ortografice — încă din 1912 [58] şi le aplicase în dic-

[55] Vezi *art. cit.* în notele 25 şi 27.

[56] S-a arătat însă că tocmai scrierea cu *â* e mai apropiată de vocala glotonimului ţigănesc *romanes*.

[57] Vezi Mioara Avram, *Reacţii ortografice*, în LR, XXXIX, 1990, nr. 3, p. 186—190 (în special p. 187—188).

[58] Vezi lucrarea sa *Ortografia românească*, Iaşi, 1912.

BDD-A12325 © 1992 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:28 UTC)

ționarul său apărut în 1939; de asemenea, pentru î, toate dicționarele românești bune, alcătuite de lingviști, dintre 1900 și 1953, cu excepția Dicționarului Academiei: dicționarul etimologic al lui S. Pușcariu din 1905, dicționarul etimologic al lui I.-A. Candrea și Ov. Densusianu din 1906—1914, dicționarul lui H. Tiktin încheiat în 1925, cel al lui I.—A. Candrea de la „Cartea Românească" din 1931 ș.a. Iar dacă problema caracterului comunist se pune cu referire la apartenența partinică a persoanelor care au susținut o anumită poziție, lăsînd la o parte pe A. Philippide, Ov. Densusianu și alți înaintași [59], să observăm că nici după 1950 nu există o departajare netă între opțiunea pentru *â*/*î* = democrație burgheză și *î* = comunism, căci între partizanii lui *â* au figurat P. Groza [60] și I. Gh. Maurer [61], care au fost cel puțin la fel de comuniști ca lingviștii care au propus normele și ca oficialii care le-au ratificat.

Nu voi reface aici istoricul ortografiei din 1953, care în linii mari este cunoscut [62], deși în unele aspecte apar și versiuni controversate sau/și incomplete. Mi se par necesare cîteva precizări:

Ortografia din 1953 a fost făcută de lingviști cu participarea și a unor scriitori. Au existat realmente proiecte succesive ale (secției) Academiei, proiecte individuale (mai importante fiind cele ale lui Alexandru Graur și Emil Petrovici [63]) și de grup, discutate fie oral, în diverse ședințe, fie în scris. Anteproiectul final a fost publicat în „Contemporanul" și în „Gazeta învățămîntului" și ulterior s-au publicat discuții pe marginea lui (poate selectiv? oricum discuții, cu diferite opinii). Acestea sînt realități care se pot verifica prin apelul la colecțiile respective, dacă nu și prin sinteza lui D. Macrea din 1952 [64]; ele arată că nu e vorba de nici o invenție în afirmațiile apărării, iar insinuarea cu privire la natura suspectă de tip totalitarist a unanimității [65] manifestate în privința lui *î* cade în ansamblul lipsei de unanimitate cu privire la alte reguli propuse. Comisia alcătuită în vara anului 1952 de Prezidiul Academiei pentru a definitiva proiectul oficial a cuprins pe toți lingviștii de atunci din secția de profil (Iorgu Iordan, Emil Petrovici, Al. Rosetti, Al. Graur), pe M. Sadoveanu și Barbu Lăzăreanu, membri ai secției, ca și pe noii directori ai Institutului de Lingvistică din București: V. Cheresteșiu și D. Macrea; despre alți scriitori din secție nu știu să fi fost membri ai comisiei, dar au participat la unele discuții: îmi amintesc de intervenția lui G. Călinescu în legătură cu scrierea pronumelui *ea* [66]. În ultima formă, aprobată de conducerea

[59] Pentru care vezi J. Byck, *Nouă ortografie și istoria limbii literare*, în LR, III, 1954, nr. 6, p. 27—30; de asemenea, *Ortografia limbii române. Cercetare bibliografică* (redactor coordonator Maria Negraru), București, 1970.

[60] Informația la D. Macrea, *art. cit.* în nota 8.

[61] Din dispoziția căruia s-a scris *â* în cuvîntul *Română* pe monedele de 3 lei emise în 1963.

[62] Vezi, de exemplu: D. Macrea, *Îmbunătățirea normelor ortografice ale limbii române*, în LR, III, 1954, nr. 1, p. 5—9; Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, ediția a doua, București, 1956, p. 208—210; Mioara Avram, *Probleme ale alcătuirii unui nou îndreptar ortografic al limbii române*, în LR, XXIV, 1975, nr. 4, p. 279—288; Liviu Onu, *lucr. cit.* în nota 13.

[63] Ambele publicate în „Cum vorbim", III, 1951, nr. 7—9, p. 78—84.

[64] *Pe marginea discuțiilor asupra proiectului noii ortografii*, în LR, I, 1952, nr. 1, p. 25—31.

[65] Vezi *Raportul domnului academician Mihai Drăgănescu, președintele Academiei Române, asupra unor îndreptări ale ortografiei limbii române, prezentat în Adunarea generală a Academiei Române, din data de 31 ianuarie 1991*, preprint, p. 5.

[66] Vezi și Al. Graur, *Mic tratat de ortografie*, București, 1974, p. 121.

BDD-A12325 © 1992 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:28 UTC)

Academiei, proiectul, însoțit de o primă variantă a *Micului dicționar ortografic* (conținînd regulile dezvoltate și Indexul de cuvinte), a fost supus unei dezbateri publice, la 6 februarie 1953, în aula Academiei. Apoi a venit aprobarea guvernului : H.C.M.-ul, cu prevederea eșalonată a aplicării.

Viitorul academician Ion Coteanu, pe care unii îl cred (co)autor[67], nu a participat în nici un fel la ortografia din 1953 : din mai 1952 era dat afară din învățămîntul universitar și din cercetare, fiind trimis la „munca de jos" la o școală cu limba de predare idiș.

Al. Graur — împotriva căruia se îndreaptă majoritatea acuzațiilor[68] — nu a avut cuvînt decisiv în ortografia din 1953, deși a participat la discuții. În 1952—1953 era și el în totală dizgrație oficială [69], dat afară din învățămînt și din cercetare și neîncadrat nicăieri (a lucrat „în acord" la Institutul de Lingvistică). Desigur că a fost de acord cu reforma, care era mai moderată decît propriul său proiect ; de asemenea, e un fapt că a fost principalul executant, alături de J. Byck, al lucrării normative care a însoțit aplicarea reformei : *Micul dicționar ortografic* (apărut anonim în 1953, 1954, 1955), dar nu ei au decis principiile și normele. La acea oră lingviștii puterii erau Emil Petrovici și D. Macrea, primii care au susținut și revenirea parțială din 1965 !

Din partea partidului unic (pe atunci Partidul Muncitoresc Român) au existat cereri repetate de a se face o reformă a ortografiei [70] (cînd s-a făcut nu a fost însă voie să i se spună „reformă" : teamă de cuvinte, care văd că persistă ; atunci s-a vorbit de „îmbunătățire" [71], acum de „îndreptare" [72]). Nu a existat însă un punct de vedere oficial pentru impunerea anumitor modificări, scopul fiind în primul rînd introducerea unei ordini unice. Dovada absenței unui punct de vedere impus oconstituie existența a diferite proiecte sau variante, chiar academice, deci oficiale.

Am mai spus că proiectele personale ale lui Al. Graur și Emil Petrovici erau mai radicale decît proiectul adoptat în final. Ele pot fi criticate pentru acest radicalism, dar nu cu procese de intenție vizînd orientarea politică. Se pot aduce diverse argumente împotriva substratului politic al regulilor propuse în proiectele menționate. Astfel, este adevărat că ambele propuneau introducerea — de fapt reintroducerea — literei ĭ, dar aceasta fără nici o legătură cu litera ŭ („i kratkoe") din limba rusă ; martorii apărării sînt aici sistemele ortografice din secolul trecut, de pînă la reforma din 1904, care aveau acest semn [73], folosirea lui de unii autori, ca A. Scriban [74], și în tipărituri de la sfîrșitul deceniului al patrulea al

[67] Vezi *art. cit.* în nota 48.

[68] *Art. cit.* în nota 27 se încheie cu părerea că „Academia ar trebui să înceapă reconsiderarea ortografiei cu ștergerea din evidențe a lui A. Graur"!

[69] Vezi Traian Săvulescu, în LR, I, 1952, nr. 1, p. 16 ; SCL, III, 1952, p. 7—87.

[70] Vezi, de exemplu, cele spuse de Emil Petrovici în SCL, IV, 1953, p. 9.

[71] Vezi D. Macrea, *art. cit.* în nota 62.

[72] Vezi raportul citat în nota 65.

[73] Vezi Flora Șuteu, *Influența ortografiei asupra pronunțării literare românești*, București, 1976.

[74] În *Precuvîntare* la *Dicționarul limbii române*, Iași, 1939, p. 16, autorul își justifică opțiunea și citează recenzia pozitivă a cunoscutului romanist E. Bourciez din „Revue critique" (Paris), 1912, p. 75 : „Tot ceea ce va putea ușura apropierea de această limbă așa de interesantă în sine, dar uneori cam deconcertantă, va fi bine venit. Domnul Scriban are de partea lui logica, și felul lui de a vedea va sfîrși, fără îndoială, învingînd".

BDD-A12325 © 1992 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:28 UTC)

secolului nostru, opiniile exprimate de Gh. Adamescu [75] în 1931 în favoarea scrierii diferenţiate a tuturor semivocalelor faţă de vocalele corespunzătoare, aprecierea lui S. Puşcariu [76] însuşi, care în 1940 recunoştea că „părăsirea acestui fel de a scrie din motive de ordin estetic, spre a se evita prea multe semne diacritice deasupra şi dedesuptul literelor, a făcut ca ortografia noastră actuală să cuprindă unele lipsuri însemnate" [77]. Alt argument este dat de diferenţele dintre cele două proiecte în ce priveşte regula scrierii cu *e* sau *ie* în cuvintele din fondul vechi pronunţate cu /je/ : ambele proiecte propun o regulă fără excepţii, dar, în timp ce E. Petrovici propune generalizarea lui *e-* (deci *epure, erta, eşire)* şi, firesc, *bae, femee)*, Al. Graur optează pentru generalizarea lui *ie-* (deci *iel, ieste* ; că această propunere a sa nu avea nici o legătură cu rusa, cum crede Tatiana Slama Cazacu [78] chiar despre norma ortoepică, ne-o dovedeşte faptul că şi Puşcariu scrisese *iel, ieü* în dicţionarul său etimologic din 1905). Ambele proiecte propuneau, ca şi normele oficiale adoptate în final, înlocuirea apostrofului cu cratima, dar că nici aceasta nu reprezintă un aspect politic sau o influenţă rusă ne-o arată menţinerea apostrofului în scrierea cu alfabet rusesc a aşa-zisei limbi moldoveneşti ; de altfel, D. Macrea [79] ne informează că această regulă „îşi are originea în scrisul unor lingvişti ieşeni din trecut".

În absenţa unui punct de vedere oficial asupra impunerii anumitor modificări nu înseamnă că nu au existat ingerinţe politice în restul activităţii legate de elaborarea noii ortografii şi a lucrării normative însoţitoare ; acestea au vizat însă aspecte minore, ca selecţia cuvintelor din Index (de exemplu, s-a cerut expres introducerea lui *iarovizare)* şi a exemplelor ilustrative din reguli, în special în cazul numelor proprii de persoane, precum şi — incredibil pentru cine n-a trăit acele vremuri — ordinea alfabetică : nu s-a permis inserarea cuvîntului *leninism* la locul normal, pentru că vecinătatea cu *leneş* şi *lenjereasă* a fost considerată intolerabilă, de aceea pînă în 1971 inclusiv s-a dat ordinea incorectă *leninism, lenaj, leneş*.

În proiectul personal al lui Al. Graur există şi alte elemente de radicalism cu care putem să nu fim de acord, dar toate trebuie discutate şi respinse numai cu argumente ştiinţifice. Un asemenea element este propunerea de eliminare a literei *x* (care anticipă bancul cu litera care nu „exista" pentru N. Ceauşescu, în timp ce Elena ştia că există în „exterii" din chimie !), la care mai tîrziu se adaugă propunerea de renunţare la iniţiala majusculă [80].

Apropiindu-mă de încheiere, aş arăta care sînt, după părerea mea, viciile acuzării, rezultate numai în parte din cele spuse pînă acum. În primul rînd, afectivitatea şi lipsa de argumente, înlocuite cu insulte, etichete şi formulări de tipul „aşa-mi place", precum şi vorbele mari, fără acoperire, despre lezarea demnităţii sau/şi independenţei naţionale, a

[75] *Problemele actuale ale ortografiei româneşti*, extras din „Convorbiri literare", Bucureşti, 1931, p. 6—9.

[76] *Limba română*, I, *Privire generală*, Bucureşti, 1940, p. 97 ; cf. şi *Cercetări şi studii*, ediţie îngrijită de Ilie Dan, Bucureşti, 1974, p. 7—8.

[77] Vezi şi propunerile recente, de diverse soluţii, ale lui Ion Calotă, *Contribuţii la fonetica şi dialectologia limbii române*, Craiova, 1986, p. 109—118.

[78] *Încercarea de integrare a limbii române printre limbile slave*, în „Romînia literară" XXIV, 1991, nr. 36, p. 7.

[79] *Art. cit.* în nota 8, p. 319.

[80] *Mic tratat de ortografie*, p. 99.

BDD-A12325 © 1992 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:28 UTC)

continuității poporului etc.[81] În al doilea rînd, practica atacului la persoană, cu referiri la originea etnică [82], la apartenența politică și la funcțiile deținute (eventual la vini reale legate de acestea), cu multe neadevăruri și, mai ales, cu proces de intenție. În al treilea rînd, după cum am remarcat, se critică forma (ambalajul sau cadrul), nu conținutul ortografiei. Unele argumente sau critici sînt de-a dreptul ridicole: am în vedere criteriul mobilizării în muncă susținut de Cristian Mihail [83]; invocarea felului cum scriau clasicii și în special Eminescu[84] fără a ține seama de întregul lor sistem, la care nimeni nu propune să ne întoarcem integral, și uneori chiar cu confuzii între scrisul clasicilor și reproducerea lui în ediții interbelice; argumentele de ordin estetic, îndeosebi cele referitoare la superioritatea prin rotunjime a literei *â* (vorba ceea: grasă și frumoasă!) vs. subțirimea sfrijitului *î* [85]. Unele propuneri sînt și ele mai mult sau mai puțin ridicole; de exemplu: generalizarea lui *â* și la începutul și sfîrșitul cuvintelor [86]; introducerea unor excepții legate de etimologie, fie pentru cele „patru" cuvinte *cîine, mîine, mîini, pîine* [87] aduse mereu în discuție ca și cum ar fi singurele cu *î* + *i*, fie pentru zece sau mai multe cuvinte cu /î/ provenit din lat. *i* [88]; recurgerea la vot sau sondaj de opinii, invocarea unor categorii de cetățeni (tehnicieni, muncitori), ceea ce seamănă cu supunerea la vot a principiului lui Arhimede sau a teoriei lui Pitagora [89]. Alteori motivațiile sînt ridicole sau chiar nocive; în această categorie se încadrează dorința elitistă de complicații [90], de a avea și noi o ortografie dificilă cum au alte popoare, în spiritul bine cunoscutei întrebări: de ce simplu cînd se poate complicat? Vicii sînt și contradicțiile întîlnite în argumentări și în propuneri: de exemplu, la criticile aduse falsului caracter etimologic al scrierii cu *â* se răspunde că regula nu este etimologică, ci pozițională, dar în același timp cei care au eliminat această literă sînt învinuiți de slavizare [91]; altă contradicție se găsește în argumentul deprinderii sau al obișnuinței, citat după N. Iorga [92], dar care astăzi trebuie înțeles exact în defavoarea lui *â* [93]; în sfîrșit, atacarea ortografiei din 1953 vine în contradicție cu obiecția referitoare la lipsa ei de originalitate față de cea din

[81] Vezi *art. cit.* în nota 27, dar și Fănuș Băilești eanu, *Cum scriau „maeștrii"*, în „Academica", I, 1991, nr. 6, p. 12.

[82] Vezi *art. cit.* în nota 27.

[83] *Art. cit.* în nota 32.

[84] Fănuș Băilești eanu, *art. cit.* în nota 81; cf. și intervenția lui Ioan Alexandru în Adunarea Deputaților.

[85] Vezi *art. cit.* în notele 25 și 81, care reiau aprecieri mai vechi ale lui G. Murnu și A. Păunescu.

[86] Propunere făcută oral de Titus Popovici; ea repetă soluția propusă de Florian Stan, *Simplificarea scrierii sunetelor închise*, în „Transilvania", XXXIV, 1903, nr. 5, p. 185—191 (vezi *Ortografia limbii române. Cercetare bibliografică* sub nr. 557).

[87] Flora Șuteu, raportul citat în nota 50.

[88] *Art. cit.* în nota 32.

[89] Comparație sugerată de Veronica Gană.

[90] Vezi, de exemplu, Dan-Liviu Nicolae, *Ortografia ca exercițiu mental*, în „România liberă", XLIX, 1991, nr. 14396 (362), p. 4.

[91] Vezi *art. cit.* în nota 25.

[92] În raportul citat în nota 65.

[93] Vezi Flora Șuteu, raportul citat în nota 50.

BDD-A12325 © 1992 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:28 UTC)

1932, în sensul că n-a fost o reformă, ci o reformulare a unor reguli vechi [94]. Lipsa sau puținătatea noutăților din 1953 fusese remarcată și de A. Lombard [95] în 1955, fără a vedea în ea un defect, ci un element de continuitate cu trecutul, care pregătise terenul chiar pentru cele cîteva noutăți [96]. Un viciu de procedură al acuzării este eliminarea specialiștilor, pentru că se știe că au altă părere : se neagă fie dreptul lingviștilor de a da norme într-o problemă care privește „întregul popor" [97], fie competența lor în materie de ortografie, încercîndu-se raportarea ortografiei la altă știință decît lingvistica [98]. În opoziție cu această atitudine față de specialiști aș menționa atitudinea deferentă a regelui Mihai, care explică astfel folosirea ortografiei din 1932 în scrisul său : „Eu am rămas cu vechile obiceiuri ortografice : *â* din *a*, apostrof în loc de linioară . . . n-am verificat, ca să-mi pot da seama în ce măsură noua ortografie se justifică. Sigur că specialiștii știu mai bine ce și cum. Eu scriu cum am apucat în țară"[99]. Acuzarea cultivă idealizarea cu nostalgie a ortografiei din 1932 [100] ignorînd sau eludînd faptul că ea nu a fost considerată mulțumitoare, în nici un caz neperfectibilă ; martori pentru asemenea aprecieri din epoca interbelică sînt Ov. Densusianu [101], Al. Rosetti [102], Gh. Adamescu [103], D. Theodorescu Craiova [104], existența unui proiect discutat în ședințele Societății Profesorilor de Limba Română din București și publicat în 1940 [105], reluarea unor discuții chiar la Academia Română în 1938—1939, după cum rezultă dintr-o scrisoare a lui S. Pușcariu din arhiva Iorgu Iordan [106], și chiar afirmațiile lui S. Pușcariu din 1940 [107]. Acuzarea recurge, din păcate, uneori la neadevăruri totale sau parțiale, deși de obicei ea aduce altora acuzații de dezinformare ; asemenea neadevăruri sînt : afirmația că S. Pușcariu ar fi susținut, în tinerețe, numai „**neoficial** [aldin în text — M.A.], într-o scrisoare particulară către I. Bianu, generalizarea literei f" [108], ca și cum n-ar fi

[94] Vezi maide mult Gr. Nandris, *art. cit.* în nota 1, și E. Lozovan, *La linguistique roumaine de 1952 à 1954*, în „Zeitschrift für romanische Philologie", 71, 1955, p. 398, de asemenea K.-H. Schroeder, *art. cit.* în nota 5, p. 333 ; recent, N. Georgescu, *art. cit.* în nota 25.

[95] *Lucr. cit.* în nota 6, p. 1128, cf. 1123.

[96] De altfel, părerile diferă în privința identificării noutăților reale ; după E. Lozovan acestea sînt generalizarea lui *i* și înlocuirea apostrofului cu cratima, iar după A. Lombard suprimarea lui *-u*.

[97] Vezi atitudinea conducerii Academiei Române și declarația domnului președinte reprodusă în „România liberă", XLIX, 1991, nr. 14522 (488), p. 4.

[98] *Art. cit.* în nota 28.

[99] Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României*, București, 1991, p. 19.

[100] Cu „parfum de epocă interbelică" : vezi Fănuș Băileșteanu, *art. cit.* în nota 81.

[101] *Opere*, I *Lingvistică*, ediție îngrijită de B. Cazacu, V. Rusu și I. Șerb, București, 1968, p. 569—577.

[102] *Observații asupra ortografiei Academiei Române (1932)*, în „Revista istorică română", II, 1932, fasc. 4, p. 354—365.

[103] *Lucr. cit.* în nota 75.

[104] *Îndreptar ortografic*, ediția a treia, Craiova, 1936, p. 16 : „Contrariu tuturor așteptărilor, Academia menține vechea regulă ortografică cu privire la scrierea cu *â* și *î*" ; vezi și p. 17, cf. 4.

[105] *Ortoepie și ortografie românească*. Proiect întocmit de Mihail C. Gregorian, Ștefan Pop și Vasile V. Haneș, extras din „Buletinul Societății Profesorilor de Limba Română din Învățămîntul Secundar" (1940, nr. 2), București, 1940, p. 22—24, cf. 3.

[106] Care cuprinde o listă de propuneri interesante, comparabile cu proiectele academice de după 1948. Vezi, în numărul de față, p. 235—242.

[107] *Loc. cit.* în nota 76.

[108] *Art. cit.* în nota 47.

BDD-A12325 © 1992 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:28 UTC)

publicat în „Convorbiri literare" din 1904 un articol [109] în acest sens și n-ar fi practicat această scriere în dicționarul său etimologic — neoficial? — din 1905; implicarea lui I. Coteanu în ortografia din 1953; calificarea lui Al. Rosetti drept un lingvist „care **nu** [aldin în text — M.A.] s-a pronunțat pentru scrierea cu litera *î*" și care ar fi fost „neutru în 1932 [110], calificare ușor de infirmat prin articolul său din 1932 [111] în care critică în mod categoric „părăsirea criteriului fonetic" în cazul regulii 14 referitoare la *â/î*; generalizările cu privire la diaspora, care ar utiliza cele două litere ca în 1932, fără a se excepta lingviști ca Al. Ciorănescu, membru de onoare al Academiei Române, care scrie numai *i* în dicționarul său etimologic din 1959—1966 [112] (deși nu adoptă integral ortografia din 1953, scriind, de exemplu, *desbate*), și Ov. Nandris în lucrările din ultimii săi ani [113]. Neadevărurile vehiculate îmi amintesc o critică de aceeași ținută etică adresată lingviștilor în 1951 de G. Orzea [114], decanul de atunci al Facultății de Filologie din București, care a încercat să se justifice, într-o discuție particulară, cu celebrul citat din Stalin referitor la cele cinci procente de adevăr suficiente pentru ca o critică să fie bine venită; l-am întrebat atunci ceea ce aș întreba și acum: să înțeleg că în mod deliberat critica se construiește numai cu acest mic procent de adevăr?

În concluzie, rămîn la părerea că propunerea de revenire la regulile din 1932 și îndeosebi la scrierea cu *â* este o diversiune. E cazul ca ortografia în general și litera *â* în special să fie demitizate [115]. O reformă a ortografiei este total inoportună în momentul actual din diverse motive, pe care le-am arătat cu alt prilej; poate că cea mai importantă învățătură pe care se cuvine s-o tragem din 1953 este aceea că trebuie evitate reformele ortografice în epoci dominate de răfuieli și pasiuni politice [116].

În ce privește recenta recomandare a coexistenței a două feluri de scriere, aceasta înseamnă oficializarea haosului, anarhie. Nu mai vorbesc de faptul că hotărîrea în cauză vizează numai două reguli *(â/î* și *sunt/sînt)*, dar prin anexa sa derutantă sugerează tolerarea integrală a regulilor din 1932 (vezi apostroful din *într'însul*, majuscula de la *Român*). Trebuie spus însă că Anexa hotărîrii din 4 octombrie, ca și cea a Raportului din 31 ianuarie 1991 reprezintă un fals, întrucît nu se dau regulile aprobate de Academia Română la 25 mai 1932 [117], ci o variantă anterioară formei definitive (deosebirea constă în scrierea formelor flexionare și a derivatelor sufixale de la verbe în *-î*). Despre redactarea ultimei hotărîri n-ar merita să vorbesc, dar nu pot să nu mă întreb ce trebuie să înțelegem prin „cuvinte derivate" de la *sînt/sunt*?

[109] Reprodus în Sextil Pușcariu, *Cercetări și studii*, p. 3—13.
[110] *Art. cit.* în nota 47.
[111] Vezi *art. cit.* în nota 102, p. 356 și 359.
[112] *Dicionario etimológico rumano*, La Laguna.
[113] Vezi *lucr. cit.* în nota 6.
[114] Fragmentar publicată în „Cum vorbim", III, 1951, nr. 7—8, p. 51—53.
[115] Vezi și Flora Șuteu, raportul citat în nota 50. Ov. Densusianu vorbise încă din 1932 de „superstiții ortografice".
[116] Este concluzia la care ajung chiar unii adversari ai actualei ortografii; vezi Sorin Paliga, *Din cînd în cînd* (de remarcat sugestiva grafie a titlului!). în „Tinerama", 15—21 februarie 1991, p. 5.
[117] Vezi Academia Română, *Reguli ortografice 1932*, p. 4 (regula 14).

BDD-A12325 © 1992 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:28 UTC)

Mulți dintre cei care se pronunță pentru ortografia din 1932 nu o cunosc în realitate, ceea ce rezultă din aplicarea ei greșită în diverse publicații, în unele mesaje ale Casei Regale (în care am înregistrat, de exemplu, scrierea *bineânțeles* cu *â* la un compus atît de transparent) sau în cărți ale unor autori care au cerut tipărirea cu „ortografia veche", cum e cazul unei recente cărți a d-lui Ion Rațiu [118], plină de inconsecvențe, începînd cu contradicția dintre *sînt* de pe copertă (autograf pe coperta exterioară?) și *sunt* din text. Ultimul exemplu amintește declarația, devenită celebră, a lui D. Macrea din 1953 „Eu s î n t pentru *sunt*" [119] și arată că nu întotdeauna oamenii își cunosc propria pronunțare.

Cum privesc străinii „coexistența" care ni se propune acum în materie de ortografie se poate deduce din aprecierea romanistului german Johannes Kramer [120] cu privire la pluralismul anterior anului 1953: „O situație cum în Occident o găsecm în evul mediu, cel mult și în timpul Renașterii, adică fluctuația grafiei, a continuat în România pînă departe în interiorul secolului al XX-lea"; el constata că „ortografia românească a realizat de fapt abia după al doilea război mondial, prin aceea că statul supraveghea în mod strict respectarea de către toți minuitorii limbii a felului de a scrie decis de Academie, gradul de obligativitate generală care este obișnuit la limbile naționale".

În același sens, încheiem cu un citat mai vechi din prefața gramaticii din 1937 a lui Iorgu Iordan [121], care, deși avea păreri personale și preferințe declarate în anumite puncte, adoptase în ea și populariza regulile oficiale ale Academiei Române: „un sistem ortografic unitar, chiar mediocru din punct de vedere științific, este de preferat mai multora, oricît de perfecte ar fi ele".

Tranziția trebuie să însemne deci numai discuții, neînsoțite de aplicări nici măcar sub pretextul experimentului!

Ianuarie 1992

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

[118] *Cine mă cunoaște în țară așa cum sînt?*, București, 1991.
[119] Vezi Flora Șuteu, *Dificultățile...*, p. 170.
[120] *§ 167. Rumänisch: Graphetik und Graphemik*, în *Lexikon der Romanistischen Linguistik* cit., p. 15.
[121] *Gramatica limbii române*, București, 1937, p. VII.

BDD-A12325 © 1992 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:28 UTC)